

СТРАХУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙ

**СТРАХУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙ ВІД ВОЄННИХ РИЗИКІВ В УКРАЇНІ:
НЕОБХІДНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Зміст та необхідність страхування від воєнних ризиків.....	7
Розділ 2. Особливості страхування інвестицій від воєнних ризиків.....	16
Розділ 3. Стратегія формування системи страхування інвестицій від воєнних ризиків в Україні.....	23
Висновки.....	28
Список використаних джерел.....	31
Додатки.....	34

ВСТУП

Актуальність теми. З початком повномасштабної війни та запровадженням воєнного стану в Україні всі аспекти життя, діяльність підприємств, робота установ та функціонування інфраструктури опинилися під значним впливом бойових дій. За даними експертів KSE, станом на листопад 2024 року, загальні прямі збитки інфраструктури України, завдані внаслідок масштабного вторгнення, сягнули 170 млрд доларів США [3]. Уже зараз очевидно, що для відновлення економіки та інфраструктури України знадобляться значні інвестиції.

У цих умовах надзвичайно важливо створити максимально сприятливе середовище для залучення приватного капіталу та забезпечити захист інвестицій від воєнних і політичних ризиків. Одним із дієвих механізмів зменшення впливу воєнних загроз на економіку та суспільство може стати страхування. Воно може стати важливим інструментом для подолання бар'єрів на шляху залучення як іноземних, так і внутрішніх інвестицій, адже військовий конфлікт залишається однією з основних причин стагнації в цій сфері.

При аналізі проблем та перспектив розвитку страхування інвестицій від воєнних ризиків необхідно чітко окреслити зміст поняття «воєнні ризики» та здійснити їх класифікацію. Це дозволить створювати ефективні страхові програми, спрямовані на посиленій захист інвестицій і стимулювання їх надходження навіть за умов значної невизначеності [11].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пошук ефективних способів нейтралізації негативних, а іноді і руйнівних наслідків війни та позитивної ворожості на життя українського життя та економіки присвячений роботі багатьох українських вчених та практиків. У цьому контексті особлива увага приділяється дослідженню ролі страхування як інструменту для мінімізації впливу військового ризику. Дослідження Александрової М.М. [1] розрізняє категорії "воєнного" та "військового" ризику. Дослідження витоків цих термінів лежить в основі використання концепції "воєнного ризику" для визначення подій, пов'язаних з ворожістю, конфліктом та загрозою. Розвиток подій,

безпосередньо пов'язаних з армією, являє собою зміст категорії "військового ризику". Л. Чвертко та Ю. Лисий аналізують складність, попит та проблеми страхування ринку військових ризиків, включаючи необхідність зниження ризику від міжнародних страхових компаній [20]. Стаття В. Токаревої була присвячена тлумаченню військових ризиків у страхових договорах та питань для тлумачення контенту в практичній практиці до початку всебічних вторгнень. У той же час, питання створення ефективної страхової програми залишається у впливі ризиків, спричинених військовими нападами на Україну. У цьому контексті важливо систематизувати та оцінити потенціал військових та політичних ризиків, щоб виправдати необхідність участі держави у створенні національних систем інвестиційного страхування від військового ризику [11].

Метою роботи є визначення сутності страхування від воєнних ризиків; обґрунтування його значущості для стимулювання зростання капітальних інвестицій в економіку країни, що змушена вести активну боротьбу за захист своїх кордонів та населення; аналіз змісту ризиків, пов'язаних із воєнною агресією, бойовими діями та терористичними актами, а також їх систематизація.

Для досягнення поставленої мети були визначені такі основні **завдання**:

- з'ясувати сутність воєнних ризиків та обґрунтувати необхідність страхування від воєнних ризиків;
- проаналізувати стан та ефективність страхування від воєнних ризиків, в тому числі інвестицій, на вітчизняному та зарубіжних страхових ринках;
- встановити наявність взаємозв'язку між обсягами капітальних інвестицій в економіку України та розміром страхового ринку (страховими преміями й виплатами);
- визначити основні проблеми та окреслити перспективи розвитку вітчизняного страхування інвестицій від воєнних ризиків.

Об'єктом дослідження є система страхування від воєнних ризиків.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти страхування від воєнних ризиків, в тому числі страхування інвестицій, взаємозв'язок між

рівнем розвитку страхового ринку та обсягом капітальних інвестицій в економіці.

Методика дослідження. У процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: аналізу й синтезу, порівняння, статистичний, графічний, економетричні, індукції та дедукції, абстрактно-логічний.

Інформаційною базою дослідження є нормативно-правові акти Верховної Ради України, статистичні матеріали Державної служби статистики України, дані Національного банку України, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених із проблем страхування, експертні огляди та звіти.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в наданні окремих рекомендацій щодо запровадження системи страхування інвестицій від воєнних ризиків в Україні, зокрема:

- встановлено шляхом кореляційного аналізу наявність прямої досконалої залежності між обсягом капітальних інвестицій в економіку та обсягом страхових премій і виплат. Також встановлено відсутність зв'язку між обсягом прямих іноземних інвестицій в економіку України та розміром національного страхового ринку;

- систематизовано воєнні ризики з позиції потреб страхування ризиків інвесторів та запропоновано алгоритм оцінки ймовірності їхнього виникнення;

- запропоновано структуру національної системи страхування інвестицій від воєнних ризиків, що включає програми державної підтримки такого страхування.

Практичне значення отриманих результатів. Ключові положення та пропозиції наукової роботи щодо систематизації воєнних ризиків, які мають практичну значущість, пройшли апробацію та прийняті до застосування Філією АТ «СК «ІНГО» в м. Львів.

Апробація результатів наукової роботи. Основні положення й результати дослідження опубліковано у рецензованому фаховому періодичному

виданні [11].

Структура й обсяг наукової роботи. Наукова робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи (без урахування додатків та списку використаних джерел) становить 30 сторінок. Робота містить 5 рисунків, 2 таблиці та 4 додатки. Список використаних джерел налічує 26 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ЗМІСТ ТА НЕОБХІДНІСТЬ СТРАХУВАННЯ ВІД ВОЄННИХ РИЗИКІВ

Страховання є одним із найефективніших фінансових інструментів, що дозволяє покривати збитки, пов'язані з впливом різноманітних ризиків. Проте зазвичай збитки, викликані політичними заворушеннями, військовими конфліктами чи терористичними актами, не охоплюються стандартними страховими договорами. Водночас останнім часом як в Україні, так і в інших країнах помітно зростає попит на страхові продукти, спрямовані на захист від таких специфічних ризиків. Деякі страхові компанії вже почали включати елементи страхування майна та життя від впливу воєнних ризиків у свої пропозиції [11].

Водночас вартість такого страхування в умовах активного воєнного конфлікту є надзвичайно високою, особливо в зонах, розташованих близько до лінії фронту. Це зумовлює потребу у використанні механізмів перестраховання або створенні гарантійних фондів, які могли б забезпечити компенсацію збитків та сприяти зниженню ціни на ці види страхування. Крім того, особливо актуальним залишається питання щодо страхового захисту інвестицій. Це відкриває можливість для створення стабільнішого й безпечнішого інвестиційного середовища, що, у свою чергу, сприятиме відновленню економіки та подальшому розвитку країни [11].

Повномасштабна війна в Україні не створила нову потребу у страхуванні від воєнних ризиків, але підсилила усвідомлення важливості розвитку цього напрямку. Страховий ринок певною мірою відреагував на ці виклики, що привело до появи в окремих страховиків спеціалізованих продуктів, які враховують захист від воєнних ризиків. Наприклад, це передбачено в договорах страхування від нещасних випадків для людей, які не беруть участь у бойових діях, або у договорах КАСКО. Для страхування майна підприємств від воєнних ризиків зазвичай застосовується індивідуальний підхід до оцінки рівня ризику. Однак залишається невирішеним питання страхування приватних інвестицій, спрямованих на відновлення країни та стимулювання її економічного зростання

[11].

Для дослідження питань і перспектив розвитку страхування воєнних ризиків, включно зі страхуванням інвестицій, важливо насамперед визначити зміст терміна «воєнні ризики» та впорядкувати їх класифікацію. Згідно з пунктом 64 статті 1 Закону України «Про страхування» № 1909-ІХ від 18.11.2021 року зазначено, що «страховий ризик – це подія, на випадок виникнення якої здійснюється страхування, і яка має ознаки ймовірності та випадковості». Проте станом на сьогодні законодавче чи офіційне визначення поняття «воєнні ризики» відсутнє, як і систематизована класифікація подій, які можна віднести до цієї категорії. Для забезпечення ефективності страхування необхідно чітко окреслити перелік подій, що складають зміст поняття воєнних ризиків [11].

Зазвичай воєнні ризики є частиною спеціального страхового покриття PVI (political violence risks), яке включає тероризм, страйки, громадські заворушення, саботаж, повстання, революції, заколоти, заворушення, незаконну націоналізацію тощо. До воєнних ризиків, які підлягають страхуванню, доцільно відносити ймовірність виникнення як прямих, так і опосередкованих збитків через оголошену чи гібридну війну, терористичні акти та інші подібні події.

Розвиток страхування воєнних ризиків розпочався із запровадження в 1914 році в США закону «Про страхування від воєнних ризиків», що передбачав створення Бюро страхування воєнних ризиків при Міністерстві фінансів США [11, 26].

Згодом, 26 листопада 2002 року, президент Джордж В. Буш підписав Закон «Про забезпечення фінансової стабільності страховиків для надання покриття ризиків від тероризму». Цей нормативно-правовий акт, який неодноразово доповнювався поправками, залишається актуальним і досі [11, 24].

Цікавим прикладом є підхід Ізраїлю до організації страхування від терористичних (воєнних) ризиків. Ця країна, яка вже багато років перебуває у

стані підвищеної загрози терористичних атак, успішно розвивається, знаходячи способи забезпечення економічної стабільності. Усвідомлення того, що економічний розвиток є ключовим елементом державної безпеки, стало поштовхом для створення механізмів захисту та компенсації збитків, пов'язаних із такими ризиками. В Ізраїлі ще з 1947 року функціонує програма страхування від ризиків тероризму під назвою «Terrorism Risk Insurance Programme», яку підтримує держава. Вона надає страхове покриття збитків, заподіяних підприємствам і домогосподарствам унаслідок терористичних актів. У рамках цієї програми збитки розподіляються між страховими компаніями, що здійснюють пряме страхування, та урядом, який бере на себе перестраховування таких ризиків. Такий підхід дозволяє зробити страховку за цією програмою доступнішою та менш витратною як для бізнесу, так і для населення. Зазвичай страхові поліси включають покриття фізичних пошкоджень майна та компенсацію за втрачений прибуток бізнесу. Розмір виплат може варіюватися від кількох тисяч до мільйонів доларів залежно від масштабу завданих збитків [11, 21].

Оскільки будь-який ризик є результатом дії невизначеності в роботі зроблено спробу проаналізувати основні ризики, які впливають на ефективність інвестиційної діяльності та є результатом невизначеності, а також визначити можливі причини ризиків (табл. 1.1)

Таблиця 1.1

Ризики, що впливають на ефективність інвестиційної діяльності як наслідок невизначеності

Ризики	Види невизначеності			
	Невизначеність щодо воєнних дій	Політична невизначеність	Економічна невизначеність	Загальна невизначеність
1. Фізичне знищення чи пошкодження окремих матеріальних активів підприємства чи цілого підприємства	$P(A_{11})$	$P(A_{12})$		(1.1)
2. Перенесення місця розташування	$P(A_{21})$	$P(A_{22})$	$P(A_{23})$	(1.2)
3. Припинення	$P(A_{31})$	$P(A_{32})$		(1.3)

діяльності				
4. Збільшення логістичних витрат	$P(A_{41})$	$P(A_{42})$	$P(A_{43})$	(1.4)
5. Збитковість	$P(A_{51})$	$P(A_{52})$	$P(A_{53})$	(1.5)
6. Зменшення прибутку	$P(A_{61})$	$P(A_{62})$ $P(A_{63})$	$P(A_{64})$	(1.6)

Джерело: побудовано автором за методикою [10]

1. Фізичне знищення чи пошкодження окремих матеріальних активів підприємства чи цілого підприємства (подія A_1) може настати внаслідок влучання снарядів під час воєнних дій (A_{11}), громадянських воєн, терористичних актів, революцій, громадських заворушень (A_{12}), тощо. Тоді ймовірність виникнення події A_1 дорівнюватиме:

$$P(A_1) = \sum_{j=1}^{q_1} P(A_{1j}) - \sum P(A_{11}A_{12}) + \dots + (-1)^{q_1-1} P(A_{11} \dots A_{1q_1}), \quad (1.1)$$

де q_1 – кількість врахованих причин виникнення події A_1 .

2. Перенесення місця розташування підприємства можливе через воєнні/терористичні дії (A_{21}), події політичного характеру (A_{22}), зміни у розташуванні інших підприємств спільного виробничого циклу тощо. Тоді ймовірність виникнення події A_2 дорівнюватиме:

$$P(A_2) = \sum_{j=1}^{q_2} P(A_{2j}) - \sum P(A_{21}A_{22}) + \dots + (-1)^{q_2-1} P(A_{21} \dots A_{2q_2}), \quad (1.2)$$

де q_2 – кількість врахованих причин виникнення події A_2 .

3. Ймовірність припинення діяльності підприємства (A_3) внаслідок воєнних дій (A_{31}), політичних ризиків (A_{32}) тощо дорівнюватиме:

$$P(A_3) = \sum_{j=1}^{q_3} P(A_{3j}) - \sum P(A_{31}A_{32}) + \dots + (-1)^{q_3-1} P(A_{31} \dots A_{3q_3}), \quad (1.3)$$

де q_3 – кількість врахованих причин виникнення події A_3 .

4. Збільшення логістичних витрат може виникнути внаслідок захоплення терористами чи державою-агресором важливих торговельних/маршрутних пунктів (A_{41}), політичних чинників (A_{42}), інфляції (A_{43}) і т.д. Ймовірність виникнення події A_4 дорівнюватиме:

$$P(A_4) = \sum_{j=1}^{q_4} P(A_{4j}) - \sum P(A_{41}A_{42}) + \dots + (-1)^{q_4-1} P(A_{41} \dots A_{4q_4}), \quad (1.4)$$

де q_4 – кількість врахованих причин виникнення події A_4 .

5. Ймовірність збитковості підприємства (A_5) унаслідок чинників різного характеру дорівнюватиме:

$$P(A_5) = \sum_{j=1}^{q_5} P(A_{5j}) - \sum P(A_{51}A_{52}) + \dots + (-1)^{q_5-1} P(A_{51} \dots A_{5q_5}), \quad (1.5)$$

де q_5 – кількість врахованих причин виникнення події A_5 .

6. Зменшення прибутку підприємства (A_6) може виникнути внаслідок втрати ринків збуту товарів/послуг через воєнні/терористичні дії (A_{61}), відтоку споживачів через причетність підприємства до корупційних схем (A_{62}), монополізації ринку внаслідок втручання держави (A_{63}), входження нових гравців на ринок пропозиції певного виду товарів/послуг (A_{64}) тощо. Тоді ймовірність настання події A_6 дорівнюватиме:

$$P(A_6) = \sum_{j=1}^{q_6} P(A_{6j}) - \sum P(A_{61}A_{62}) + \dots + (-1)^{q_6-1} P(A_{61} \dots A_{6q_6}), \quad (1.6)$$

де q_6 – кількість врахованих причин виникнення події A_6 .

У світовій практиці заведено укладати страхові договори до початку настання страхового випадку, зокрема війни. В Україні склалася протилежна ситуація. Створення пропозицій страховими компаніями та взагалі поштовх до створення системи страхування від воєнних ризиків відбувся уже після настання повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року. Український страховий ринок сьогодні пропонує низку страхових продуктів, які включають захист від ризиків, зумовлених війною.

Щодо страхування життя від воєнних ризиків страхові компанії пропонують наступні страхові програми [7]:

1. «Бронезахист», АТ «Страхова компанія «ARX»

Програма "Бронезахист" пропонує страхування від нещасних випадків для цивільного населення в умовах воєнного стану. До переліку таких випадків через бойові дії входять влучення снарядів, мін, куль, обрушення будівель, наслідки пожеж, замінування територій та подібні ситуації. Компанія забезпечує виплати у разі смерті внаслідок нещасного випадку, отримання травматичних ушкоджень чи нещасних випадків, що є результатом воєнних дій.

Програма діє виключно для цивільних осіб. Військовослужбовці та представники силових структур не охоплюються цією страховкою. Також вона недоступна на територіях активних бойових дій, тимчасово окупованих або оточених регіонах. Страховий поліс можна оформити на термін 1 місяць, 3

місяці, 6 місяців або 1 рік. Умови передбачають віковий діапазон для страхувальників від 1 до 75 років (на момент укладання договору). Ціна поліса варіюється від 125 грн до 4,5 тис. грн, залежно від страхової суми (100 тис. грн, 200 тис. грн чи 300 тис. грн) та строку його дії.

2. Страхування від військових ризиків працівників (для бізнесу), СК «TAS Life». Для корпоративних клієнтів TAS-Life пропонує страховий захист від наслідків воєнних дій. Наразі можна вибрати один з трьох тарифів:

Богдана: ліміт покриття 200 тис. грн (втрата життя внаслідок нещасного випадку; інвалідність I, II та III групи внаслідок нещасного випадку, травми). Вартість на місяць – 150 грн;

Стугна: ліміт покриття 200 тис. грн (втрата життя внаслідок нещасного випадку; інвалідність I, II та III групи внаслідок нещасного випадку; госпіталізація; хірургічні операції; травми). Вартість на місяць – 260 грн;

Нептун: ліміт покриття 200 тис. грн (втрата життя внаслідок нещасного випадку; інвалідність I, II та III групи внаслідок нещасного випадку; госпіталізація та реабілітація після госпіталізації; виклик швидкої допомоги; хірургічні операції, травми). Вартість на місяць – 390 грн.

Окрім того, при укладенні договору страхування подарунком іде сервіс «Навігатор». Якщо під час дії договору страхування співробітнику встановлять діагноз з критичним захворюванням – TAS-Life проконсультує з вибором клініки в Україні чи за кордоном, надасть інформацію по вартості та спеціалістам з лікування захворювання. Сервіс розповсюджується як на працівників, так і членів їхніх родин.

3. Страхування військовослужбовців, СК «TAS Life»

З травня 2023 року страховий захист від наслідків нещасних випадків став доступним як для цивільного населення, так і для військовослужбовців. Проте умови покриття страхових ризиків залежать від місця перебування військовослужбовця на момент настання страхового випадку.

Якщо зона перебування охоплює всю територію України, за винятком районів бойових дій або тимчасово окупованих територій, страховка покриває

всі ризики, включаючи ті, що спричинені нещасними випадками, у межах страхової суми 100 тисяч гривень. Натомість, якщо страховий випадок стався на території бойових дій або тимчасово окупованих рф, покриття не стосується жодних ризиків, за винятком ситуацій, пов'язаних із втратою життя; такий випадок компенсується в межах ліміту до 100 тисяч гривень.

Військовослужбовці можуть оформити такі програми страхування: «ТАС-Інвест», «ТАС-Інвест Валютний», «ТАС-Пенсія», «ТАС-Лайф», «Формула здоров'я», «ТАС-Юніор» (без опції звільнення від сплати внесків та сирітства). Додаткові ризики за програмами «ТАС-Лайф», «Формула здоров'я» обираються тільки від нещасного випадку зі страховими сумами до 100 тис. грн.

Щодо страхування каско від воєнних ризиків страхові компанії пропонують наступні страхові програми [7]:

1. Поліс каско, СК «ІНГО»

Клієнти страхової компанії INGO можуть скористатися опцією «Воєнні ризики каско», яка передбачає такі виплати:

- Заплановані кошти на ремонт автомобіля після пошкоджень, спричинених воєнними діями, у межах 10% від страхової суми, але не більше 300 тисяч гривень.

- Страховий захист для водія та пасажира на суму до 300 тисяч гривень.

Ця опція покриває наступні ситуації:

- Наїзди або зіткнення з військовою технікою.

- Пошкодження внаслідок ударних або звукових хвиль.

- Падіння сторонніх об'єктів військового чи спеціального призначення на автомобіль.

- Займання чи пошкодження автомобіля вогнем або високою температурою, якщо вони сталися в безпосередній близькості до осередку пожежі, спричиненої воєнними діями.

При цьому страховими випадками не вважаються події, що виникають у зонах підвищеного ризику, таких як території бойових дій чи тимчасово

окуповані регіони. Повний перелік таких зон визначається страховиком.

2. Каско Patriot, СК «ВУСО»

Це класичне каско з покриттям пошкоджень, отриманих внаслідок воєнних дій (по лімітах 10% від вартості авто): пошкодження транспортного засобу осколками, ризик прильоту ракети, інших об'єктів, підрив на міні, прямий обстріл (крім ядерних, біологічних, хімічних атак). Повна загибель авто не покривається.

Для власників пакета Premium передбачений ремонт авто та додаткова компенсація моральної шкоди у розмірі 5 тис. грн при пошкодженні авто на 20 тис. грн і більше.

На страхування приймаються авто віком до 14 років. Каско Patriot має три пакети: Базовий (орієнтовна вартість, вказана на сайті компанії: 6 965 грн); Антистрес (орієнтовна вартість, вказана на сайті компанії: 16 590 грн); Premium (орієнтовна вартість, вказана на сайті компанії: 29 820 грн).

3. Каско-воєнні ризики, СК «Рідна»

«Рідна» пропонує програму страхування транспорту з покриттям збитків внаслідок бойових дій.

Страхові ризики програми – це пошкодження або знищення транспортного засобу внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, ракетно-бомбових ударів, спричинених військовою агресією: пошкодження уламками внаслідок падіння чи збиття ракет, БПЛА; пошкодження внаслідок вибуху боєприпасів, мін, бомб, інших знарядь і засобів війни.

Є три доступні умови на вибір, яка залежить від страхової суми:

- 100 тис. грн, вартість поліса – 1 тис. грн;
- 200 тис. грн, вартість поліса – 2 тис. грн;
- 500 тис. грн, вартість поліса – 5 тис. грн.

При повній загибелі автомобіля франшиза складе 10%. Страхове покриття надається на території Києва та Київської області. Термін дії поліса – 1 рік.

Страхування житлових приміщень покривають програми «Будинок

Експрес» та «Квартира Експрес» страхової компанії «ІНГО». Дані страхові пропозиції передбачають покриття від таких воєнних ризиків як:

- 1) падіння ракет, БПЛА, дронів та/або їх уламків;
- 2) вибух боєприпасів, мін, бомб;
- 3) вплив інших знарядь та засобів війни, крім ядерної, біологічної, хімічної зброї;
- 4) пошкодження вікон, балконів та лоджій (в т.ч. через воєнні ризики).

Водночас українські страхові компанії ще не пропонують комплексних програм страхування фінансових ризиків при реалізації інвестиційних проектів, оскільки вартість такого страхування дуже висока. У цій ситуації важливо знайти механізми, які б дозволили знизити страхові тарифи за такими програмами страхування, в тому числі і за підтримки уряду.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ СТРАХУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙ ВІД ВОЄННИХ РИЗИКІВ

Страховання інвестицій від воєнних ризиків передбачає відшкодування майнових збитків, яких інвестори можуть зазнати як безпосередньо, так і опосередковано внаслідок впливу таких ризиків. Для сприяння розвитку цього виду страхування важливо створити чіткий механізм оцінки розміру втрат, яких зазнають інвестори через ці фактори.

Розглядаючи перспективи розвитку страхування інвестицій в українській економіці, окремі фахівці наголошують, що на ухвалення рішень інвесторами недостатньо впливає стан страхового ринку чи можливість страхування вкладень від певних ризиків. Зважаючи на це, було здійснено спробу дослідити, чи розвиток страхового ринку впливає на обсяги інвестицій в економіку та який саме характер має цей вплив (див. рис. 2.1) [11].

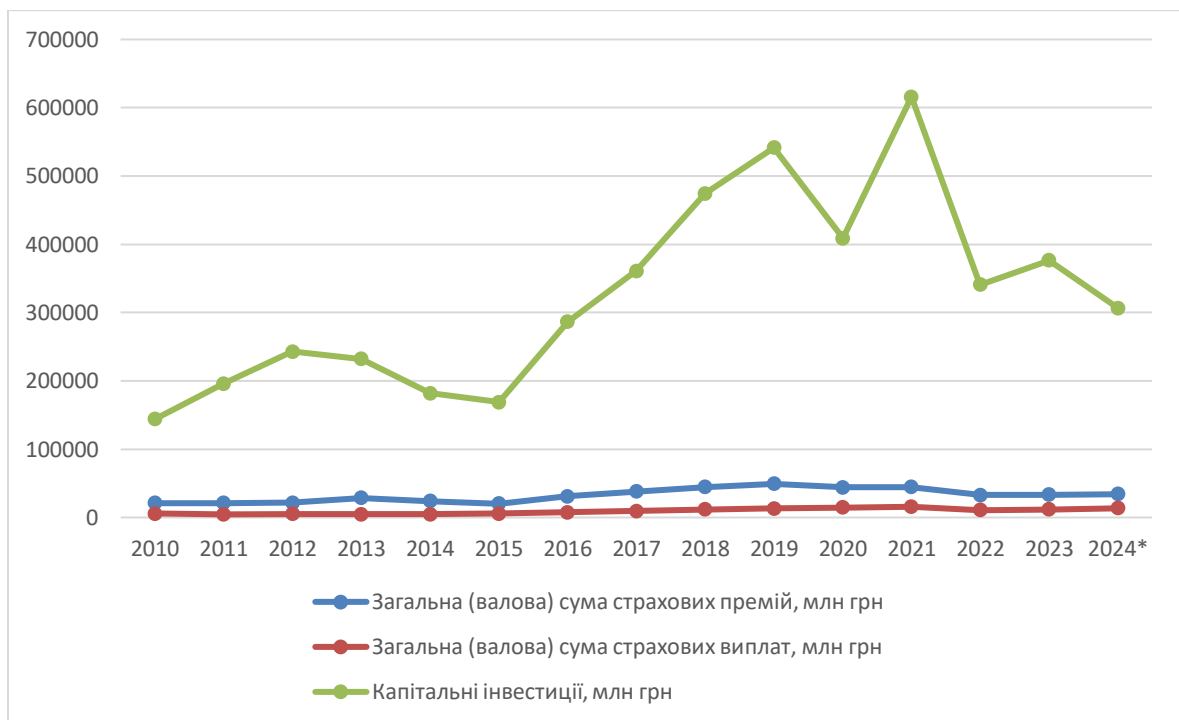

Рис. 2.1. Динаміка обсягу валових страхових премій, валових страхових виплат та капітальних інвестицій

Джерело: побудовано автором на основі [4,5,14,15,16]

У дослідженні здійснено аналіз кореляційного зв'язку між обсягом капітальних інвестицій в економіку України та показниками діяльності

страхового ринку, зокрема загальним обсягом зібраних страхових премій і здійснених страхових виплат. Окрім цього, було проаналізовано вплив рівня розвитку страхового сектора на залучення прямих іноземних інвестицій у національну економіку. Розрахунки виконано із застосуванням лінійного коефіцієнта кореляції Пірсона та коефіцієнта кореляції Фехнера, результати чого ілюстровано на рисунках 2.2 та 2.3, у додатку А). Для мінімізації впливу інфляції всі досліджувані дані були приведені у відповідність до скоригованого індексу інфляції [4, 5, 11, 14, 15, 16].

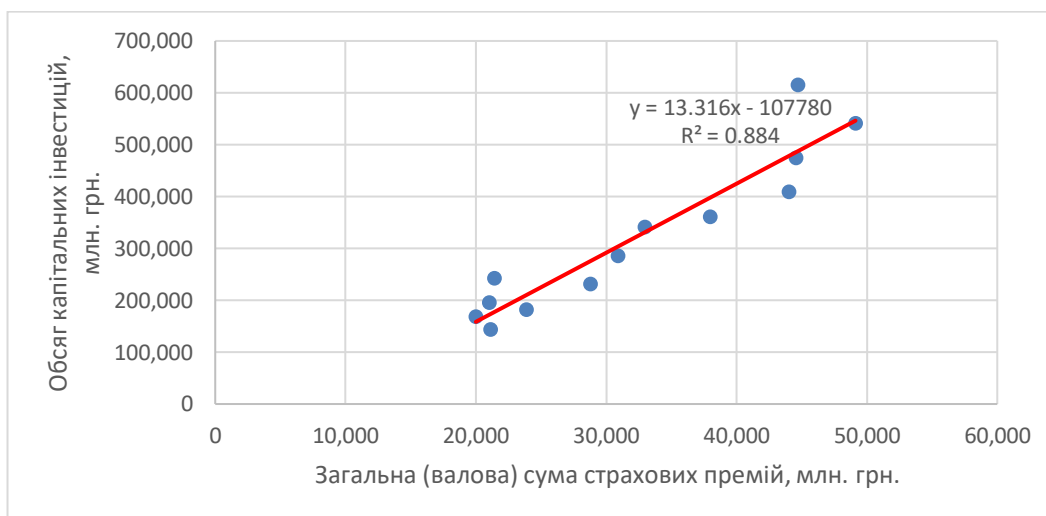

Рис. 2.2. Залежність обсягу капітальних інвестицій в економіку України від обсягу страхових премій

Джерело: побудовано автором на основі [4,5,14,15,16]

Коефіцієнт кореляції між сумою валових страхових премій і обсягом капітальних інвестицій в економіку дорівнює 0,94023, тоді як для страхових виплат та інвестицій цей показник становить 0,93041. Результати аналізу свідчать про наявність майже досконалого прямого зв'язку між цими величинами. Зважаючи на це, припущено, що обсяги зібраних страховиками України страхових премій і виплат можуть впливати на динаміку капітальних інвестицій у національну економіку. Враховуючи, що лінійний коефіцієнт кореляції Пірсона переважно відображає лише формальний статистичний взаємозв'язок, додатково застосовано коефіцієнт кореляції Фехнера, який підтвердив існування досконалого прямого зв'язку між досліджуваними показниками [11].

Таким чином, можна дійти висновку, що зростання обсягу страхових премій та виплат вказує на підвищення вартості чи кількості укладених страхових полісів, зокрема стосовно об'єктів капітальних інвестицій. Це, своєю чергою, забезпечуючи страхові виплати у разі настання страхових подій, може стимулювати інвестиційну активність. Розвиток страхового ринку загалом і, особливо, страхування інвестицій буде сприяти збільшенню обсягів приватних інвестицій.

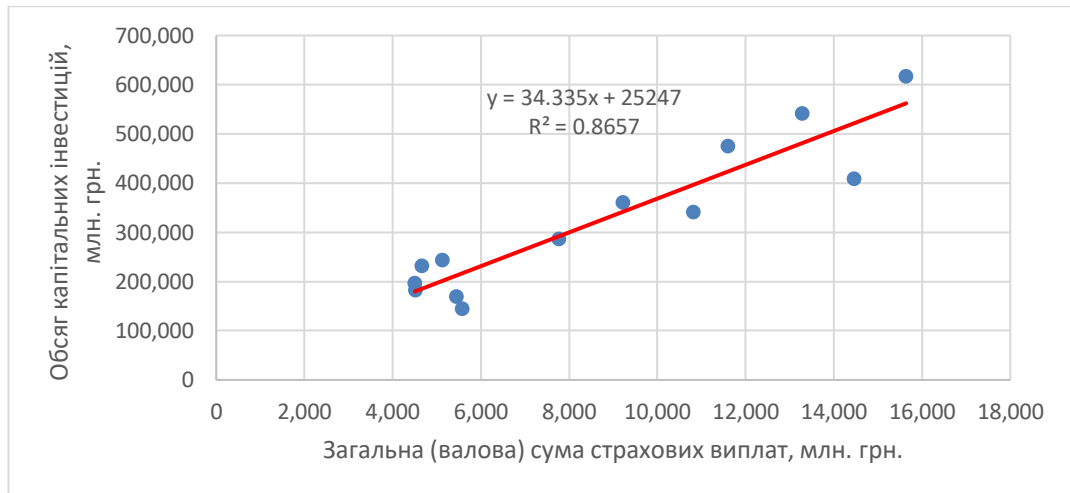

Рис. 2.3. Залежність обсягу капітальних інвестицій в економіку України від обсягу страхових виплат

Джерело: побудовано автором на основі [4,5,14,15,16]

Аналіз коефіцієнтів кореляції, проведений з метою оцінки впливу обсягів валових страхових премій і виплат на прямі іноземні інвестиції в Україну, показав практичну відсутність такого зв'язку. Значення коефіцієнтів кореляції майже дорівнюють нулю, що підтверджує цей висновок (Додаток Б). Таким чином, поточний стан внутрішнього страхового ринку не відіграє вирішальної ролі у прийнятті рішень іноземними інвесторами щодо вкладення капіталу в економіку країни.

Цей факт можна пояснити тим, що іноземні інвестори здебільшого обирають послуги закордонних страхових компаній або спеціалізованих установ для захисту своїх інвестицій. Особлива увага приділяється ризикам, пов'язаним із політичними та воєнними викликами. Вибір таких механізмів стає особливо актуальним на тлі сучасної ситуації в Україні, яка

характеризується постійними загрозами збитків для підприємств, населення та держави через ракетні обстріли. У цих умовах нагальною потребою стає розробка й впровадження ефективних механізмів компенсації втрат. Одним із найперспективніших засобів захисту іноземних інвестицій може стати страхування.

Нинішні умови особливо підкреслюють потребу в розвитку страхових механізмів для захисту внутрішніх інвесторів від воєнних ризиків. Водночас, іноземні інвестори, які планують вкладати в економіку України, вже мають доступ до низки інструментів для страхування інвестицій від ризиків терористичних і воєнних дій, що дозволяє їм частково мінімізувати ці небезпеки.

З 19 січня 1971 року управління страхуванням інвестицій у США здійснювала Корпорація закордонних приватних інвестицій (ОПІС). Ця самоокупна урядова агенція забезпечувала страхування американських приватних інвестицій на ринках, що розвиваються, від політичних ризиків, таких як війни, громадянські заворушення, тероризм та націоналізація майна. Такий підхід дозволяв зменшити ризикованість приватних інвестицій для американських компаній. У 2019 році, в результаті злиття ОПІС з іншими установами, була створена Міжнародна фінансова корпорація розвитку США (DFC), яка нині активно співпрацює з урядом України [11, 23, 25]. Обсяг грошових ресурсів DFC становить 60 млрд доларів США [11, 22].

Одним із ключових напрямів діяльності DFC є надання послуг американським компаніям зі страхування інвестицій від політичних ризиків. Зокрема, організація пропонує страховий захист інвестицій обсягом до 1 мільярда доларів США у разі настання таких ризиків, як неконвертованість валюти, експропріація, незаконні претензії за гарантійними зобов'язаннями, політичні події чи військові дії (табл. 2.1). Для підвищення ефективності та здешевлення страхування політичних і воєнних ризиків у країнах із нерозвиненим страховим сектором DFC може здійснювати перестраховання в ліцензованих американських і міжнародних страховиках. Організація також

підтримує американські фінансові установи, які допомагають залучати приватні інвестиції на ринки, що розвиваються [11, 22].

Таблиця 2.1

Страхові ризики, які покриває програма DFC «Страхування політичних ризиків» («Political risk insurance»)

Страхові ризики	Страхове покриття
Неконвертованість валюти	Цей механізм забезпечує захист процесів конвертації та переказу прибутків, повернення інвестицій, сплати основного боргу та відсотків, а також оплат за технічну допомогу та інші подібні фінансові транзакції. Він створений для страхування від потенційних рішень чи дій уряду приймаючої країни, які можуть вплинути на економічну діяльність. Наприклад, це може включати введення нових обмежувальних правил валютного регулювання, відмову органів валютного контролю затвердити операцію з купівлі іноземної валюти або відсутність дій щодо цього, незаконні спроби заблокувати кошти для репатріації, а також дискримінаційні заходи уряду, що унеможливають конвертацію чи переказ місцевих доходів. Важливо зазначити, що покриття DFC у випадку неконвертованості валют не включає захист від девальвації місцевої валюти.
Експропріація	Забезпечує захист від дій експропріації та інших видів незаконного втручання з боку уряду приймаючої країни, які порушують фундаментальні права інвесторів у межах проєкту. Таке втручання може набувати різних форм, зокрема: націоналізації; конфіскації або поступової експропріації; скасування, відмови чи розірвання контракту, включаючи примусовий перегляд його умов; запровадження обтяжливих податків; вилучення фінансових або матеріальних активів; а також прямої націоналізації проєкту.
Неправомірні вимоги за гарантійними зобов'язаннями	Страхування передбачає покриття на випадок неправомірних вимог за гарантіями, виданими від імені американського експортера товарів чи послуг або американського підрядника на користь іноземного державного покупця. Неправомірна вимога означає звернення, яке не відповідає умовам основного контракту або запрошення до участі в тендері.
Політичні події та військові дії	Забезпечує страхове покриття у випадках втрати активів і доходів, спричинених оголошеною чи неоголошеною війною, ворожими діями національних або міжнародних сил, революціями, повстаннями, громадянськими заворушеннями, актами тероризму чи саботажу. Окрім цього, DFC може компенсувати: витрати на евакуацію; втрати доходу через тимчасове призупинення проєкту, викликане політичними подіями; втрати доходу внаслідок пошкодження ключових інфраструктурних об'єктів за межами застрахованого інвестованого майна, таких як важливі залізничні лінії, електростанції або постачальники.

Джерело: складено за [11, 22]

Від початку повномасштабного вторгнення DFC здійснила низку заходів

в підтримку економіки та громадян України [2, 11, 22]:

1) у співпраці з місією USAID в Україні надала Банку Львів кредитний портфель у розмірі 15 млн дол. США для надання негайної підтримки українським малим підприємствам, зокрема підприємствам, які належать жінкам і дрібним фермерам. Загалом українським банкам надано 250 млн дол. США;

2) DFC допомогла American Hospital Tbilisi запустити програму надання амбулаторної та хірургічної допомоги сотням дітей і дорослих українських біженців, а також українців, які подорожують до Грузії для лікування;

3) здійснила інвестиції в акціонерний капітал у розмірі 25 млн дол. США для Horizon Capital Growth Fund IV;

4) надала грант технічної допомоги Українському католицькому університету;

5) надала 250 млн дол. США для зміцнення агробізнесу України та підвищення глобальної продовольчої безпеки та інші.

Загальна сума вкладень DFC за активними проектами з підтримки України станом на 25 січня 2024 р. становить майже 1,16 млрд дол. США.

Багатостороннє агентство гарантій інвестицій (MIGA), яке входить до складу Групи Світового банку, відіграє значну роль у забезпеченні страхового захисту прямих іноземних інвестицій у країни, що розвиваються. Основна функція MIGA полягає у страхуванні інвесторів від некомерційних ризиків, таких як експропріація, воєнні дії чи громадянські заворушення. Головне завдання агентства полягає в стимулюванні збільшення приватних інвестицій, які сприятимуть економічному зростанню та скороченню рівня бідності в цих країнах [11].

Приватні інвестори з різних країн світу, таких як Велика Британія, Японія, Німеччина, Франція, Канада, Австралія та Ізраїль, мають змогу застрахувати свої інвестиції від воєнних ризиків. Це здійснюється через спеціалізовані державні установи, які функціонують як незалежні фінансові організації або створені при міністерствах фінансів [11].

Отже, пропонуємо під страхуванням інвестицій від воєнних ризиків розуміти сукупність страхових послуг, які надаються страховими компаніями або іншими фінансовими інституціями з метою мінімізацію фінансових втрат інвестора внаслідок дії воєнних ризиків.

Такий вид страхування буде корисним для: іноземних інвесторів, які інвестують в економіку воюючої країни чи країни з нестабільною політичною ситуацією, внутрішніх інвесторів та фінансових установ, які беруть участь у кредитуванні інвестиційних проектів.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЯ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СТРАХУВАННЯ ВІД ВОЄННИХ РИЗИКІВ В УКРАЇНІ

Згідно Стратегії розвитку фінансового сектору України одним із заходів підтримки та розвитку економіки, в тому числі в контексті післявоєнного відновлення економіки, є запровадження та розвиток страхування воєнно-політичних ризиків. Відповідальними за виконання даного заходу є Міністерство економіки України, Національний банк України та Міністерство енергетики України. Органом моніторингу та контролю реалізації Стратегії є робоча група (Комітет) з фінансового розвитку при Раді з фінансової стабільності [17].

Національний банк України розпочав створення комплексної системи страхування воєнно-політичних ризиків, яке передбачає два етапи. Перший – запуск перехідної моделі для швидкого старту страхування воєнно-політичних ризиків, в основу якої можуть бути закладені ключові пропозиції USAID про створення фонду за участю міжнародних партнерів та донорів. На цьому етапі Міністерство економіки України спільно з НБУ визначають критерії значущих проєктів для економіки, які матимуть доступ до фонду, та вимоги до вітчизняних страхових компаній, а також узгодять з міжнародними партнерами та донорами організаційні аспекти нової системи, підходи до ціноутворення та принципи андеррайтингу [6].

Другий етап передбачатиме створення довгострокової та повноцінної вітчизняної системи страхування воєнно-політичних ризиків або Воєнного страхового пулу України. Його призначення – накопичення коштів для майбутніх виплат та централізоване перестраховання ризиків на міжнародному ринку [6].

Національний банк України завершив розробку та узгодив з Міністерством економіки України та Міністерством фінансів України концепцію механізму страхування військових ризиків. Дані концепція та механізм передбачають обов'язкове страхування для певних об'єктів від

обмеженого списку військових ризиків на початковому етапі. Крім того, буде можливим добровільне страхування. Механізм передбачає три рівні покриття: вітчизняні страхові компанії, державне агентство та західні перестраховальні компанії. Для запуску даного механізму було розпочато написання відповідного закону за підтримки Світового банку, Європейської комісії та інших міжнародних партнерів, включаючи міжнародних перестраховальних брокерів [8].

Підсумовуючи пропозиції українських та міжнародних експертів, а також враховуючи досвід інших країн, можемо запропонувати структуру майбутньої національна система страхування інвестицій від воєнних ризиків може мати таку структуру (рис.3.1).

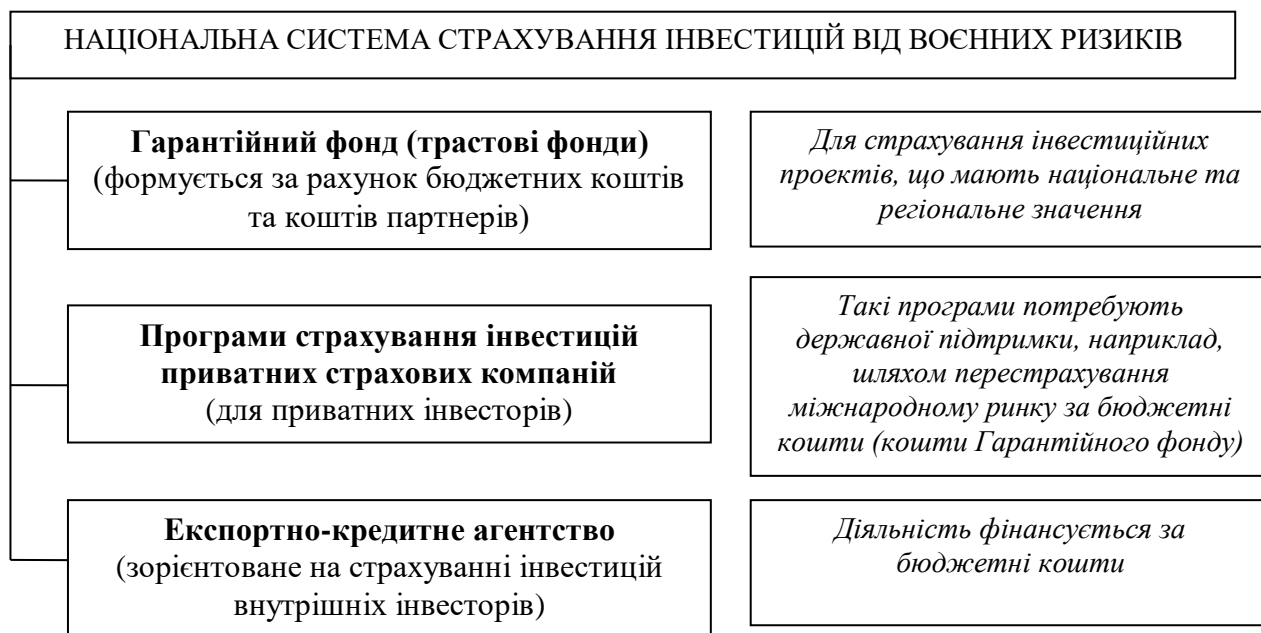

Рис. 3.1. Структура національної системи страхування інвестицій від воєнних ризиків

Експортно-кредитні агентства (ЕКА) відіграють ключову роль у забезпеченні страхового захисту від воєнних ризиків у багатьох державах, зокрема в країнах G7. Ці агентства, підтримувані урядами, створюються для сприяння розвитку експорту з відповідних країн. Їхніми основними послугами є страхування інвестицій від політичних ризиків, таких як війна, громадянські заворушення чи експропріація.

В Україні, починаючи з 2018 року, функціонує ПАТ «Експортно-кредитне

агентство», засноване державою через Кабінет Міністрів України. Статутний капітал цієї установи становить 2 мільярди гривень. Основною метою діяльності ЕКА є стимулювання значного розширення експорту товарів, робіт і послуг українського походження. Це завдання виконується, серед іншого, шляхом страхування фінансових ризиків, які виникають під час здійснення експортних операцій [11].

Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності» щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків» № 3497-IX від 22 листопада 2023 року було додано нові функції до діяльності агентства. Згідно із цими змінами, ЕКА також наділено можливістю страхувати кредити та інвестиції від воєнних і політичних ризиків (рис. 3.2) [11, 12].

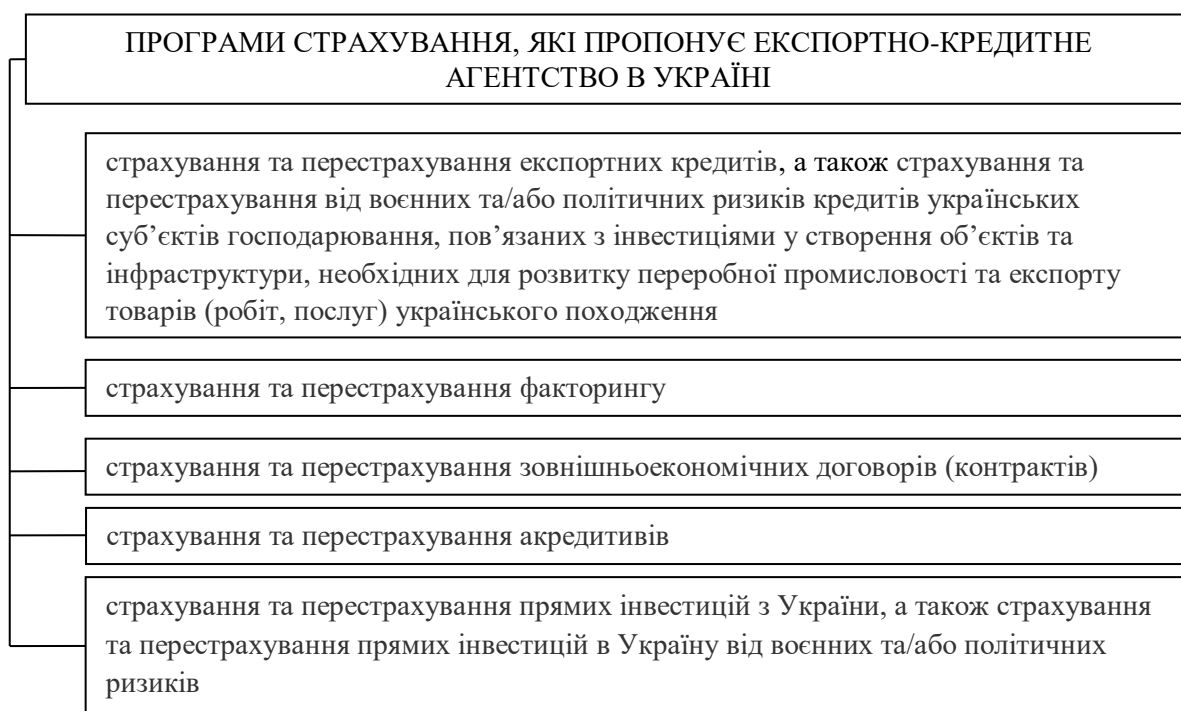

Рис. 3.2. Програми страхування Експортно-кредитного агенства в Україні

Джерело: складено за [11, 13]

Гарантії захисту інвестицій включають в себе [18]:

- гарантії від зміни законодавства;
- гарантії від примусових вилучень, а також незаконних дій державних органів та їх посадових осіб;
- компенсація і відшкодування збитків інвесторам;

- гарантії в разі припинення інвестиційної діяльності;
- гарантії переказу доходів, прибутків та інших сум у зв'язку з іноземними інвестиціями.

Кабінет Міністрів України за погодженням із Національним банком України визначив перелік воєнних та політичних ризиків, а також умови та порядок страхування (перестраховування) таких ризиків [13]. 10 травня 2024 року Експортно-кредитним агентством затверджено Політику страхування прямих інвестицій в Україну від воєнних та/або політичних ризиків [9].

Згідно даної Політики угоди страхування інвестицій покривають наступні страхові ризики [9]:

- 1) воєнний конфлікт, включаючи війну або збройний конфлікт, збройна агресія, бойові дії, масові заворушення;
- 2) насильницька зміна чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади;
- 3) терористичні акти та/або диверсії;
- 4) окупація, анексія;
- 5) здійснене органами державної влади України примусове відчуження майна/вилучення майна об'єкта інвестування (позбавлення права власності на майно);
- 6) безпідставне (незаконне) відкликання ліцензії з боку регулятора ринку або примусове припинення (зупинення) діяльності об'єкта інвестування держаними органами, що встановлене рішенням суду, що набрало законної сили, крім випадків, коли таке припинення діяльності спричинене невиконанням об'єктом інвестування вимог законодавства;
- 7) невиконання або відмова від виконання державою зобов'язань, визначених законодавством, стратегічними або програмними документами, затвердженими в установленому законодавством порядку, та/або інвестиційним договором за умови, що об'єкт інвестування має право вимагати виконання таких зобов'язань;
- 8) введення державою заборони (платіжні ембарго, мораторій) на

здійснення розрахунків;

9) неможливість конвертації валюти або переказу валюти за кордон об'єктом інвестування, крім випадків, передбачених законодавством.

Позитивно оцінюючи зусилля уряду щодо впровадження страхування воєнних ризиків, варто зауважити, що такий механізм було доцільно запровадити ще після початку війни у 2014 році або хоча б одночасно зі створенням ЕКА у 2018 році. Відсутність інструментів страхування інвестицій, зокрема від політичних та воєнних ризиків, значно обмежувала залучення як іноземного, так і внутрішнього приватного капіталу.

Загалом за 2023 рік ЕКА підтримало 74 експортерів, уклало 93 угоди, надавши фінансування у розмірі 1 065,41 млн грн. Обсяг підтриманого експорту становить 7 839,17 млн грн.[9]

Загалом за 2024 рік ЕКА підтримало 69 експортерів, уклало 98 угод, надавши фінансування у розмірі 1,04 млрд грн. Обсяг підтриманого експорту становить 7,53 млрд грн.[9]

Іншим важливим аспектом функціонування та розвитку національної системи страхування від воєнних ризиків є залучення, а згодом і інтеграція України до міжнародної системи страхування.

Основними засобами інтеграції України в міжнародну систему страхування від воєнних ризиків можна назвати:

- співпрацю з міжнародними організаціями, наприклад DFC, MIGA тощо;
- удосконалення вітчизняного законодавства у сфері страхування, зокрема чітке визначення понять «воєнний ризик», «воєнно-політичний ризик», їхніх критеріїв;

- залучення великих зарубіжних страхових та перестрахових компаній для страхування та перестраховання збитків від воєнних ризиків.

ВИСНОВКИ

У роботі проведено науково-теоретичне узагальнення, здійснено оцінку та запропоновано можливі шляхи удосконалення національної системи страхування інвестицій від воєнних ризиків. Виконане дослідження дало підстави зробити такі висновки:

1. Під воєнними ризиками у страхуванні розуміють подію або сукупність подій, що призводять до збитків в результаті воєнних дій, тероризму, революцій, окупації тощо та мають ознаки ймовірності та випадковості настання. Не всі воєнні ризики підлягають страхуванню, а на їхню оцінку впливає низка чинників. При страхуванні майна підприємств від воєнних ризиків страховики часто застосовують індивідуальний підхід.

2. Систематизовано ризики, які впливають на ефективність інвестиційної діяльності та є наслідком дії невизначеності. Виділено такі основні типи невизначеності: невизначеність щодо воєнних дій, політична невизначеність та економічна невизначеність. До головних ризиків, які спричиняють втрати при реалізації інвестиційних проєктів, віднесено: фізичне знищення чи пошкодження окремих матеріальних активів підприємства чи цілого підприємства; перенесення місця розташування підприємства; припинення діяльності суб'єкта господарювання; збільшення логістичних витрат пов'язане з воєнними діями чи терористичними актами (страхування даного ризику допоможе зменшити чи уникнути непов'язане з економічними факторами збільшення вартості продукції, яке в умовах ринкової конкуренції може призвести до зменшення прибутку підприємства та навіть припинення його діяльності); збитковість підприємства, не пов'язана з економічними чинниками; зниження прибутку внаслідок воєнних ризиків.

3. У дослідженні проаналізовано вплив розміру страхового ринку на капітальні інвестиції в економіку України, а також на прямі іноземні інвестиції. За результатами кореляційного аналізу, здійсненого із використанням коефіцієнтів кореляції Пірсона та Фехнера, виявлено майже ідеальний прямий зв'язок між обсягом страхових премій і виплат та обсягом капітальних

інвестицій в країну. Це дозволяє припустити, що розвиток страхового ринку, зокрема сфери страхування інвестицій, може стати важливим чинником збільшення приватних інвестицій в економіку.

Водночас встановлено практично відсутність залежності між рівнем розвитку страхового ринку України та обсягом прямих іноземних інвестицій в національну економіку. Можемо пояснити такий стан справ тим, що іноземні інвестори для страхування своїх інвестиційних ризиків користуються послугами іноземних страхових компаній чи спеціалізованих фінансових інституцій.

4. Під страхуванням інвестицій від воєнних ризиків запропоновано розуміти сукупність страхових послуг, які надаються страховими компаніями або іншими фінансовими інституціями з метою мінімізацію фінансових втрат інвестора внаслідок дії воєнних ризиків. Таке страхування сприятиме мінімізації фінансових втрат приватними інвесторами (іноземними й внутрішніми) та фінансовими установами.

5. Розроблено пропозицію структури національної системи страхування воєнних ризиків, яка об'єднує кілька різнопланових механізмів для покриття збитків, завданих наслідками воєнних ризиків. Вона включає такі елементи: гарантійний фонд (зокрема трастові фонди, в тому числі міжнародні), спрямований на компенсацію збитків інвесторам, які втратили активи чи прибутки в Україні через політичні або воєнні ризики; програми страхування воєнних ризиків, що реалізуються приватними страховими компаніями та можуть бути перестраховані за державної підтримки чи за участі міжнародних партнерів; а також програми страхування та перестраховування інвестицій і кредитів від воєнних і політичних ризиків, впроваджувані через Експортно-кредитне агентство. Формування такої системи страхування є однією з ключових умов для залучення інвестицій у процес повоєнного відновлення України.

6. На даному етапі пропонується чітко окреслити та закріпити у законодавстві перелік ризиків, які належать до категорій політичних і воєнних,

а також розробити механізм визначення розміру збитків, втрат прибутку та умов страхової виплати для інвесторів.

Необхідно створити зрозумілу й прозору систему страхування таких ризиків. Це стане важливим сигналом для приватних інвесторів, показуючи готовність країни забезпечити сприятливі умови для їхніх вкладень у відновлення України та розвиток її економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александрова М.М. Зміст воєнних ризиків у страхуванні / Державний університет “Житомирська політехніка”. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/12/187.pdf>
2. Вінокуров Я. Страхування воєнних ризиків. Як влада планує вмовити інвесторів вкладати в Україну зараз. *Економічна правда*. 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/07/4/701830/index.amp>
3. Звіт про прямі збитки інфраструктури та непрямі втрати економіки від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на листопад 2024 року. KSE Institute. URL: <https://surl.li/vnjbml> (дата звернення: 14.02.2025)
4. Зовнішньоекономічна діяльність. Економічна статистика. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 10.01.2025)
5. Макроекономічні показники. Статистика. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators#2> (дата звернення: 10.01.2025)
6. НБУ представив своє бачення механізму страхування військово-політичних ризиків в Україні. *Forinsurer*. URL: <https://forinsurer.com/news/23/04/12/42541> (дата звернення: 11.01.2025)
7. Недашківський В. Страхування з воєнними ризиками: що пропонує ринок. *Finance*. URL: Страхування з воєнними ризиками: що пропонує ринок (finance.ua) (дата звернення: 10.01.2025)
8. Новини. *Financial club*. URL: <https://finclub.net/ua/news.html> (дата звернення: 11.01.2025)
9. Офіційний сайт Експортно-кредитного агентства. URL: <https://www.esa.gov.ua/> (дата звернення: 11.01.2025)
10. Плиса В.Й., Приймак І.І. Стратегія забезпечення фінансової стійкості суб'єктів господарювання в економіці України: Монографія. – Львів: Видавництво ННБК «АТБ», 2009. – 144 с.
11. Страхування інвестицій. Страхування інвестицій від воєнних ризиків:

сутність, необхідність та перспективи розвитку в Україні. *Економіка та суспільство*. 2024, (59). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-18>

12. Про внесення змін до Закону України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності» щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків: Закон України від 22 листопада 2023 р. № 3497-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3497-20#Text> (дата звернення: 13.01.2025)

13. Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності: Закон України від 20 грудня 2016 р. № 1792-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1792-19#Text> (дата звернення: 13.01.2025)

14. Статистика зовнішнього сектору. Статистика. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external> (дата звернення: 10.01.2025)

15. Статистика страхового ринку України. *Forinsurer*. URL: Статистика страхового ринку України (forinsurer.com) (дата звернення: 10.01.2025)

16. Статистичний щорічник України за 2022 рік / за ред. Вернера І. Є. Державна служба статистики України. Київ, 2023. 387 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_22_u.pdf

17. Стратегія розвитку фінансового сектору України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/files/wjgsbtnmxZukvbx> (дата звернення: 11.01.2025)

18. Страхування інвестицій від воєнних ризиків в Україні запуснуть у 2 кварталі 2024 року. *Forinsurer*. URL: <https://forinsurer.com/news/24/02/01/43476> (дата звернення: 13.01.2025)

19. Токарева В. О. Окремі питання страхування ризиків воєнних дій. Римське право і сучасність: цивільне право в умовах війни: матеріали Всеукр. наук. конф. (Одеса, 24 травня 2022 р.). НУ “Одеська юридична академія”. Одеса: Фенікс, 2022. С. 113–116.

20. Чвертко Л. А., Лисий Ю. Є. Проблеми організації страхування воєнних ризиків на страховому ринку України. Сучасні проблеми і перспективи економічної динаміки: матеріали ІХ Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф.

здобувачів вищ. освіти та молодих учених (м. Умань, 17 листопада 2022 р.).
Умань: Візаві, 2022. С. 97–100.

21. Israel – terrorism risk insurance programme. The OECD International Platform on Terrorism Risk Insurance. URL: <https://web-archive.oecd.org/2014-06-19/308473-Israel-Terrorism-Risk-Insurance.pdf>

22. Official site of U.S. International Development Finance Corporation. URL: <https://www.dfc.gov/>

23. Paul H. Douglas. The War Risk Insurance Act. Journal of Political Economy. 1918. Vol. 26, No. 5. P. 461–483. URL: <https://www.jstor.org/stable/1822411>

24. Shayerah I. Akhtar, Nick M. Brown. U.S. International Development Finance Corporation: Overview and Issues. 2022. 37 с. URL: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R47006>

25. Shayerah Ilias Akhtar, David H. Carpenter, Grant A. Driessen, Julia Taylor. Export-Import Bank: Frequently Asked Questions. 2016. 67 с. URL: <https://sgp.fas.org/crs/misc/R43671.pdf>

26. To ensure the continued financial capacity of insurers to provide coverage for risks from terrorism; an Act of the USA from November 26, 2002 № 107–297. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-116/pdf/STATUTE-116-Pg2322.pdf>

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Динаміка обсягу валових страхових премій, валових страхових виплат та капітальних інвестицій

Роки	Валові страхові премії, млн. грн.	Валові страхові виплати, млн. грн.	Капітальні інвестиції, млн. грн.
2010	21098,446	5580,0731	144074,04
2011	21012,5	4503,7037	195878,8
2012	21379,92	5120,2783	242758,05
2013	28747,886	4665,7554	232016,57
2014	23878,055	4518,6441	182035,41
2015	19997,31	5447,5454	168900
2016	30878,227	7760,755	286359,7
2017	37964,86	9210,4895	360850,26
2018	44515,329	11599,098	474609,38
2019	49120,667	13288,508	541657,65
2020	43997,027	14462,225	408799,12
2021	44692,87	15638,912	615995,43
2022	32958,403	10816,14	340815,31
2023	33147,28	11677,09	376260,717
2024*	34196,4286	13482,1429	306630,145
Середні значення за 2010-2023 рр.	32326,269	8662,4713	322673,06

* - дані подано за 9 місяців 2024 року

Джерело: [4,5,14,15,16]

Таблиця А.2

**Знаки відхилень від середніх значень для валових страхових премій,
валових страхових виплат та капітальних інвестицій**

Роки	Валові страхові премії	Валові страхові виплати	Капітальні інвестиції
2010	-1	-1	-1
2011	-1	-1	-1
2012	-1	-1	-1
2013	-1	-1	-1
2014	-1	-1	-1
2015	-1	-1	-1
2016	-1	-1	-1
2017	1	1	1
2018	1	1	1
2019	1	1	1
2020	1	1	1
2021	1	1	1
2022	1	1	1
2023	1	1	1

Додаток Б

Таблиця Б.1

**Динаміка обсягу валових страхових премій, валових страхових виплат та
прямих іноземних інвестицій**

Роки	Валові страхові премії, млн. грн.	Валові страхові виплати, млн. грн.	Прямі іноземні інвестиції, млн. дол. США
2010	21098,45	5580,073	5851,2
2011	21012,5	4503,704	6033,7
2012	21379,92	5120,278	5290,7
2013	28747,89	4665,755	5462,1
2014	23878,06	4518,644	2451,7
2015	19997,31	5447,545	-331
2016	30878,23	7760,755	4055
2017	37964,86	9210,49	3727
2018	44515,33	11599,1	4732
2019	49120,67	13288,51	6017
2020	43997,03	14462,22	-36
2021	44692,87	15638,91	7320
2022	32958,4	10816,14	557
2023	33147,28	11677,09	4095
2024*	34196,4286	13482,1429	3116
Середні значення за 2010-2023 рр.	32384,91	8877,801	3944,671

* - дані подано за 9 місяців 2024 року

Джерело: [4,5,14,15,16]

Таблиця Б.2

**Знаки відхилень від середніх значень для валових страхових премій,
валових страхових виплат та прямих іноземних інвестицій**

Роки	Валові страхові премії	Валові страхові виплати	Прямі іноземні інвестиції
2010	-1	-1	1
2011	-1	-1	1
2012	-1	-1	1
2013	-1	-1	1
2014	-1	-1	-1
2015	-1	-1	-1
2016	-1	-1	1
2017	1	1	-1
2018	1	1	1
2019	1	1	1
2020	1	1	-1
2021	1	1	1
2022	1	1	-1
2023	1	1	1

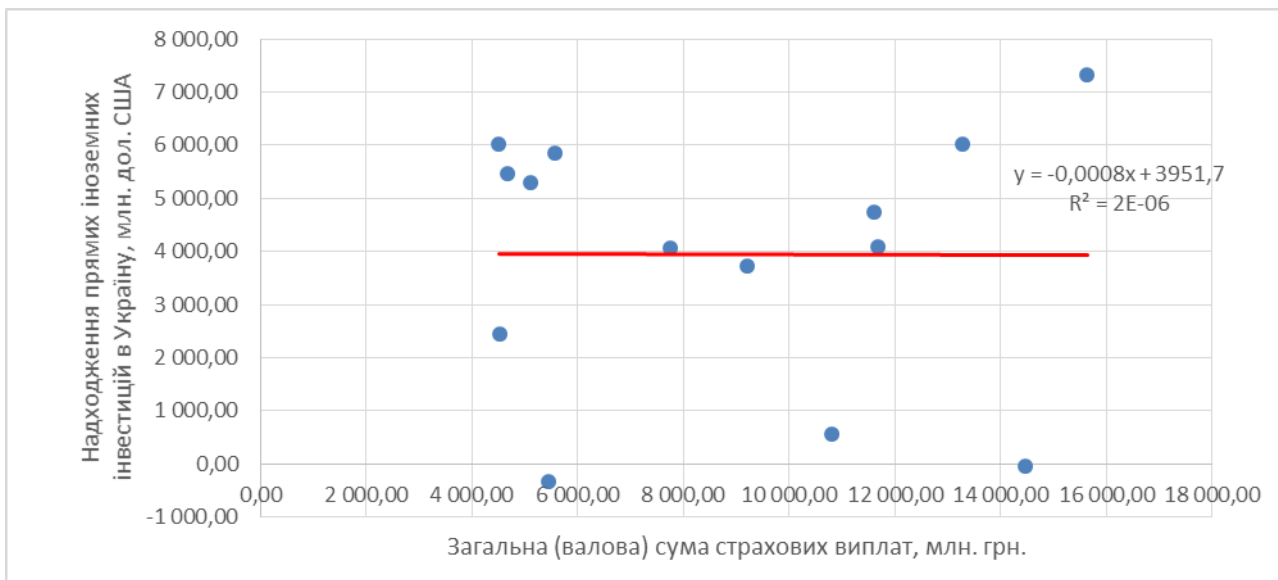

Рис. Б.3. Залежність надходження прямих іноземних інвестицій в Україну від обсягу страхових виплат

Джерело: побудовано авторами на основі [4,5,14,15,16]

АТ «СТРАХОВА КОМПАНІЯ «ІНГО»
вул. Бульварно-Кудрявська, 33,
Київ, Україна, 01054

тел.: +38 044 490 2744/45
факс: +38 044 490 2728
office@ingo.ua / www.ingo.ua

ДОВІДКА про впровадження результатів наукової роботи

Наукова робота **Страхування інвестицій** «Страхування інвестицій від воєнних ризиків в Україні: необхідність та перспективи розвитку» пройшла апробацію в Філії АТ «СК «ІНГО» в м. Львів. Результати вказаної роботи посприяли удосконаленню роботи даної страхової компанії в частині:

- розробки пропозицій до удосконалення існуючих та створення нових страхових продуктів для підприємств, що враховують запропоновану систематизацію ризиків, які впливають на реалізацію інвестиційних проектів в умовах політичної, економічної невизначеності та невизначеності ведення бойових дій;
- проведення андерайтингу інвестиційних проектів та оцінки ймовірності виникнення ризиків, зумовлених воєнними діями.

Застосування відповідних орієнтирів допомагає у виявленні та систематизації воєнних ризиків, що сприятиме розвитку страхування інвестицій в Україні.

Директор філії
АТ «СК «ІНГО» в м. Львів

О. І. Копоть

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-18>

УДК [330.142.211:347.764:355](477)

СТРАХУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙ ВІД ВОЄННИХ РИЗИКІВ: СУТНІСТЬ, НЕОБХІДНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

INSURANCE OF INVESTMENTS AGAINST WAR RISKS: ESSENCE, NECESSITY AND PROSPECTS

Страховання інвестицій

Стаття присвячена актуальним питанням страхування інвестицій від воєнних ризиків. З'ясовано сутність страхування інвестицій від воєнних ризиків та розглянуто вітчизняний й зарубіжний досвід його запровадження. З'ясовано поняття воєнних та політичних ризиків. За допомогою кореляційного аналізу встановлено зв'язок між рівнем розвитку страхового ринку та обсягом капітальних інвестицій і прямих іноземних інвестицій в національну економіку. Досліджено світовий досвід страхування інвестицій від воєнних ризиків. Висвітлено основні аспекти діяльності Міжнародної фінансової корпорації розвитку США (DFC) в підтримку України. Акцентовано увагу на перспективах та проблемах діяльності Експортно-кредитного агентства. Окреслено основні шляхи вдосконалення системи страхування від воєнних ризиків в економіці України.

Ключові слова: страхування, воєнні ризики, приватні інвестиції, капітальні інвестиції, страхування інвестицій від воєнно-політичних ризиків.

The article is devoted to topical issues of investment insurance against war risks. The purpose of the article is to clarify the essence of investment insurance against war risks. The relevance of the topic is caused by the full-scale war in Ukraine, as well as the increase in the number and scale of terrorist acts in the world, which have a negative, and even catastrophic, effect on the economy and the well-being of citizens. The main research methods used in this article are correlation analysis and comparative method. The content of investment insurance against war risks in domestic and foreign legislation is considered. With the help of correlation analysis, namely the use of Pearson's linear correlation coefficient and Fechner's correlation coefficient, the relationship between the level of development of the insurance market and the volume of capital investments and the inflow of foreign direct investments into the national economy was analyzed. The obtained results indicate that there is a direct relationship between the volume of capital investments and the development of the insurance market, which consists in stimulating capital investments by guaranteeing insurance payments in the event of insurance events. The inflow of foreign direct investments does not depend on the level of development of the insurance market of Ukraine, because foreign investors use, first of all, the services of international insurers and reinsurers. The world experience of insurance of investments against war risks was studied. The main aspects of the activities of the U.S. International Development Finance Corporation (DFC), the main insurance risks covered by the "Political Risk Insurance" program, and measures to support the economy and citizens of Ukraine are highlighted. Attention is focused on insurance programs, prospects and shortcomings of the activity of the Export Credit Agency in Ukraine. The directions of the formation of the war risk insurance system in Ukraine are outlined, in particular, through the introduction of war risk insurance programs from private insurance companies, the Export Credit Agency and trust funds, including international ones. The need for a clear definition of the content of military risks at the legislative level was emphasized.

Keywords: insurance, military risks, private investment, capital investment, investment insurance against military and political risks.

Постановка проблеми. З початком повномасштабної війни та введення воєнного стану в Україні всі сфери життя людей, діяльність підприємств, державних установ та інфраструктура зазнали в більшій чи меншій мірі впливу воєнних дій. За оцінками експертів KSE станом на 1 вересня 2023 року загальна сума прямих задокументованих збитків, завданих інфраструктурі України через повномасштабне вторгнення сягнула 151,2 млрд дол. США. А загальні втрати економіки ще весною 2023 року експерти оцінювали на рівні 545-600 млрд дол. США [1]. Вже сьогодні всім зрозуміло, що економіка та інфраструктура України потребують величезних інвестицій для відновлення й відбудови. Тому особливого значення набуває необхідність створення найбільш сприятливих умов для залучення приватних інвесторів, захисту інвестицій від воєнних та політичних ризиків. За цих умов страхування може бути одним із інструментів мінімізації впливу воєнних ризиків на суспільство та національну економіку, адже війна сьогодні залишається однією з головних перешкод впливання приватних інвестицій, як іноземних, так і вітчизняних. Досліджуючи проблеми та перспективи розвитку страхування інвестицій від воєнних ризиків варто з'ясувати зміст поняття «воєнні ризики» та чітко систематизувати їх задля формування ефективних програм страхового захисту інвестицій від таких ризиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пошуку ефективних шляхів нейтралізації негативного, а часом, і катастрофічного впливу війни й активних воєнних дій на життя людей та економіку України присвячені праці багатьох українських вчених та практиків. Особливу увагу в цьому контексті присвячено дослідженню ролі страхування, як інструменту мінімізації впливу воєнних ризиків. Серед наукових пошуків у цій сфері заслуговує уваги дослідження Александрової М. М. [2], в якому розмежовано категорії «воєнний» та «військовий» ризики. На основі вивчення етимології цих термінів обґрунтовано використання поняття «воєнні ризики» для означення подій, пов'язаних з воєнними діями, конфліктами та загрозами. Виникнення події, які безпосередньо пов'язані із військом та армією становлять зміст категорії «військової ризики». Л. Чвертко та Ю. Лисий аналізують складність, попит та проблеми страхування воєнних ризиків, в тому числі необхідність перестрахування таких ризиків з боку міжнародних страхових компаній [3]. Розгляду покриття воєнних

ризиків у страхових договорах та проблемам трактування його змісту в судовій практиці ще до початку повномасштабного вторгнення присвячено статтю В. Токаревої [4].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Страхування – це один з найефективніших фінансових інструментів, який дозволяє компенсувати збитки, спричинені негативною дією різних ризиків. Найчастіше збитки, спричинені політичними заворушеннями, військовими діями чи терористичними атаками страховики не компенсують за класичними договорами страхування. Однак, у наш час, в Україні та світі сформувалася попит на страховий захист від дії таких ризиків. Деякі страхові компанії почали запроваджувати елементи страхування майна та життя від дії воєнних ризиків у своїх страхових продуктах. При цьому вартість страхування воєнних ризиків у країні, де йде війна дуже висока, особливо в регіонах наближених до лінії зіткнення, що обумовлює потребу в перестрахуванні таких ризиків або створенні гарантійних фондів для відшкодування збитків чи зниження вартості такого страхування. Також гостро стоїть потреба у страховому захисті інвестицій, що забезпечить стабільне й безпечне середовище для їх здійснення, сприятиме відновленню та економічному розвитку країни.

Метою статті є з'ясувати сутність страхування від воєнних ризиків; обґрунтувати роль такого страхування у зростанні обсягу прямих інвестицій в економіку країни, яка змушена вести активні бойові дії для захисту своїх кордонів та громадян; з'ясувати зміст ризиків, спричинених воєнною агресією, бойовими діями та тероризмом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Повномасштабна війна в Україні не створила потребу у страхуванні від воєнних ризиків, але тільки акцентувала увагу на необхідності розвитку такого страхування. Страховий ринок певною мірою відреагував на цю потребу, як наслідок, у страхових продуктах деяких страховиків з'явилися відповідні пропозиції убезпечення від воєнних ризиків, зокрема, в договорах страхування від нещасних випадків з покриттям для осіб, які не беруть безпосередньої участі в бойових діях, у договорах страхування КАСКО. При страхуванні майна підприємств від воєнних ризиків страховики зазвичай застосовують індивідуальний підхід до визначення рівня ризику за такими договорами. Водночас відкритою залишається проблема страху-

вання приватних інвестицій у відновлення та економічне зростання України.

Для вивчення проблем та перспектив розвитку страхування воєнних ризиків, в тому числі страхування інвестицій, варто з'ясувати зміст поняття «воєнні ризики» та систематизувати їх. Відповідно до п. 64 ст. 1 закону України «Про страхування» № 1909-IX від 18.11.2021 р. «страховий ризик – це подія, на випадок виникнення якої проводиться страхування, яка має ознаки ймовірності та випадковості настання». На сьогодні законодавчого чи офіційного визначення поняття «воєнний ризик» немає. Також відсутня класифікація подій, які можемо вважати саме воєнним ризиком. Задля ефективного використання страхування важливо чітко визначити перелік подій, які б визначали зміст поняття воєнних ризиків.

Зазвичай, воєнні ризики є складовою спеціального покриття PVI (political violence risks), до якого входять також тероризм, страйки, громадські заворушення, саботаж, повстання, революція, заколот, заворушення, незаконна націоналізація тощо. До воєнних ризиків, на випадок яких проводиться страхування, пропонуємо відносити ймовірність виникнення прямих та опосередкованих збитків, зумовлених оголошеною чи гібридною війною, терористичними актами тощо.

Страхування інвестицій від воєнних ризиків передбачає компенсацію майнових збит-

ків інвесторів, яких вони прямо чи опосередковано зазнали через дію воєнних ризиків. Для розвитку такого страхування важливо розробити порядок оцінки розміру втрат інвесторів через дію воєнних ризиків.

Аналізуючи перспективи розвитку страхування інвестицій в економіку України, деякі експерти стверджують, що на рішення інвесторів мало впливає розвиток страхового ринку та наявність чи відсутність можливості застрахувати інвестиції від впливу тих чи інших ризиків. У зв'язку з цим, було зроблено спробу з'ясувати чи впливає на обсяги інвестицій в економіку розвиток страхового ринку та який характер можливого впливу (рис. 1).

Зокрема, провели оцінку кореляційного зв'язку між обсягом капітальних інвестицій в економіку України та загальним розміром зібраних українськими страховиками страхових премій і проведених страхових виплат. Також оцінили вплив рівня розвитку страхового ринку України на залучення прямих іноземних інвестицій в національну економіку. Аналіз проведено за допомогою лінійного коефіцієнта кореляції Пірсона та коефіцієнта кореляції Фехнера. Для нейтралізації інфляційного впливу досліджувані дані були скореговані на індекс інфляції [5–9].

Коефіцієнт кореляції між сумою валових страхових премій та обсягом капітальних

ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Рис. 1. Динаміка обсягу валових страхових премій, валових страхових виплат та капітальних інвестицій

Джерело: побудовано даними на основі [5–9]

інвестицій в економіку становить 0,94023, а для показників страхових виплат та обсягу капітальних інвестицій – 0,93041. Дані обчислення показали, що між цими показниками майже досконалий прямий зв'язок. Ми умовно прийняли, що обсяги зібраних страхових премій та проведених страхових виплат страховиками України можуть бути чинником збільшення/зменшення обсягу капітальних інвестицій в національну економіку. Оскільки лінійний коефіцієнт кореляції Пірсона часто відображає лише формальний статистичний зв'язок, було застосовано коефіцієнт кореля-

ції Фехнера, який показав досконалий прямий зв'язок між аналізованими показниками.

Отже, можна стверджувати, що збільшення обсягу страхових премій та виплат свідчить про збільшення вартості та/або кількості укладання страхових полісів, в тому числі щодо об'єктів капітальних інвестицій, які своєю чергою, гарантуючи страхові виплати при настанні страхових подій, можуть стимулювати інвестування. І розвиток страхового ринку в цілому та, зокрема, страхування інвестицій сприятиме збільшенню обсягу приватних інвестицій (рис. 2, рис. 3).

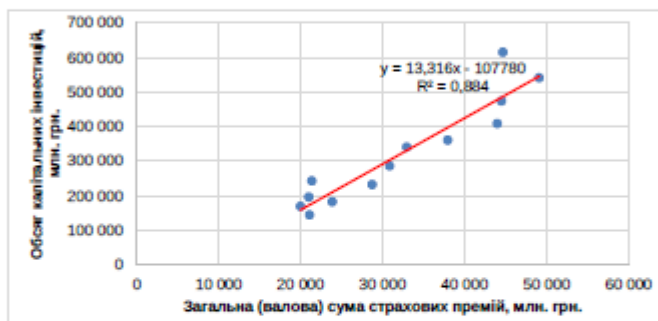

Рис. 2. Залежність обсягу капітальних інвестицій в економіку України від обсягу страхових премій

Джерело: побудовано авторами на основі [5–9]

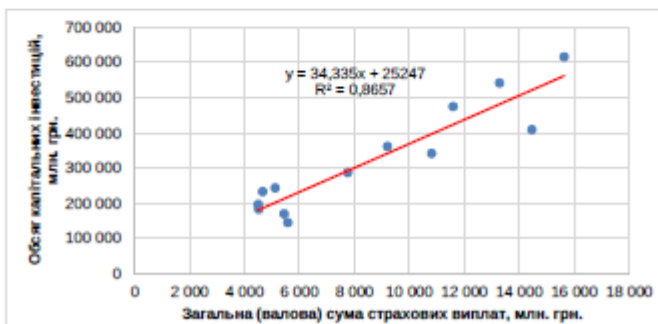

Рис. 3. Залежність обсягу капітальних інвестицій в економіку України від обсягу страхових виплат

Джерело: побудовано авторами на основі [5–9]

Водночас аналогічні розрахунки коефіцієнтів кореляції для дослідження впливу обсягу валових страхових премій та страхових виплат на обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну продемонстрували практичну його відсутність, а значення коефіцієнтів кореляції наближається до нуля. Отже, ситуація на вітчизняному страховому ринку не впливає на рішення інвесторів вкладати кошти в економіку нашої держави.

Такий стан справ можемо обґрунтувати тим, що іноземні інвестори частіше користуються послугами іноземних страховиків або спеціалізованих установ для забезпечення своїх інвестицій в тому числі від впливу політичних та воєнних ризиків. Сучасний стан справ в Україні, що пов'язаний з постійним ризиком втрат для підприємств, громадян, держави через ракетні обстріли, потребує пошуку та запровадження різних механізмів компенсації таких збитків. Одним з ефективних інструментів захисту інвестицій може бути саме страхування.

Необхідність розвитку страхування інвестицій від воєнних ризиків для внутрішніх інвесторів в нинішніх умовах постала особливо гостро. Адже іноземні інвестори, які готові інвестувати в економіку України, мають низку можливостей застрахувати свої інвестиції від ризиків терористичних та воєнних дій, адже певні форми мінімізації таких ризиків. Розвиток страхування воєнних ризиків пов'язує із прийняттям у 1914 році в США закону «Про страхування від воєнних ризиків», відповідно до якого відбулося створення Бюро страхування від воєнних ризиків при Міністерстві фінансів [10]. 26 листопада 2002 року Президент США Дж. В. Буш підписав Закон «Про забезпечення постійної фінансової спроможності страховиків надавати покриття ризиків від тероризму», який з багатьма поправками діє досі [11].

З 19 січня 1971 року страхуванням інвестицій у США займалася Корпорація закордонних приватних інвестицій (OPIC). Ця самоопуна державна агенція США забезпечувала страховий запит американських приватних інвестицій в ринки, що розвиваються, від політичних ризиків, таких як війна, громадянські заворушення, тероризм, націоналізація майна. Таке страхування давало можливість певною мірою знизити ризиковість приватних інвестицій американських компаній. У 2019 році шляхом злиття OPIC та інших установ була створена Міжнародна фінансова корпорація розвитку США (DFC), з якою

сьогодні активно співпрацює уряд України [12; 13]. Обсяг грошових ресурсів DFC становить 60 млрд доларів США [14].

Від початку повномасштабного вторгнення DFC здійснила низку заходів в підтримку економіки та громадян України [14; 15]:

1) у співпраці з місією USAID в Україні надала Банку Львів кредитний портфель у розмірі 15 млн дол. США для надання негайної підтримки українським малим підприємствам, зокрема підприємствам, які належать жінкам і дрібним фермерам. Загалом українським банкам надано 250 млн дол. США;

2) DFC допомогла American Hospital Tbilisi запустити програму надання амбулаторної та хірургічної допомоги сотням дітей і дорослих українських біженців, а також українців, які подорожують до Грузії для лікування;

3) здійснила інвестиції в акціонерний капітал у розмірі 25 млн дол. США для Horizon Capital Growth Fund IV;

4) надала грант технічної допомоги Українському католицькому університету;

5) надала 250 млн дол. США для зміцнення агробізнесу України та підвищення глобальної продовольчої безпеки та інші.

Загальна сума вкладень DFC за активними проектами з підтримки України станом на 25 січня 2024 р. становить майже 1,16 млрд дол. США. Одне з основних завдань діяльності DFC полягає у наданні послуг американським компаніям зі страхування інвестицій від політичних ризиків. Зокрема, DFC забезпечує страховий захист інвестицій, обсягом до 1 млрд дол. США, на випадок виникнення таких страхових подій як [14]: неконвертованість валюти; експропріація; неправомірні вимоги за гарантійними зобов'язаннями; політичні події та військові дії (табл. 1). Задля підвищення ефективності та зношення вартості страхування політичних та воєнних ризиків в країнах, де таке страхування не розвинуте, DFC може перестраховувати ризики в ліцензованих американських та міжнародних страхових компаніях, а також надавати підтримку американським фінансовим установам, які сприяють залученню приватних інвестицій на ринки, що розвиваються. Важливу роль у страховому захисті прямих іноземних інвестицій у країни, що розвиваються, відіграє також Багатостороннє агентство гарантій інвестицій (MIGA), яке є підрозділом Групи Світового банку. MIGA забезпечує страхування інвесторів від некомерційних ризиків, таких як експропріація, війна та громадянські заворушення. Мета агентства полягає у збільшенні

обсягу приватних інвестицій, які сприятимуть економічному зростанню та зменшенню бідності в країнах, які розвиваються.

Приватні інвестори багатьох країн світу (Великої Британії, Японії, Німеччини, Франції, Канади, Австралії, Ізраїлю) мають можливість застрахувати свої інвестиції від воєнних ризиків у спеціалізованих державних установах, які є незалежними фінансовими організаціями, або створені при міністерстві фінансів.

Цікавим є досвід організації страхування від терористичних (воєнних) ризиків в Ізраїлі, адже ця держава впродовж багатьох років живе та розвивається з постійною загрозою терористичних атак. Розуміння того, що розвиток економіки є основою безпеки держави, спонукало створення інструментів захисту та

компенсації збитків внаслідок дії таких ризиків. Для цього ще з 1947 року в Ізраїлі працює програма страхування від ризиків тероризму «Terrorism risk insurance programme» [16], яку підтримує уряд. Відповідно до цієї програми надається страхове покриття збитків для підприємств та домогосподарств внаслідок терористичних актів. При цьому розподіл збитків відбувається між страховими компаніями, які здійснюють пріме страхування, та урядом, який забезпечує перестраховування цих ризиків. Таким чином вдається зробити договори страхування за цією програмою дещо дешевшими та доступнішими для підприємств та населення. Як правило, страхові поліси від збитків, пов'язаних із тероризмом, покривають фізичні пошкодження майна та втрече-

Таблиця 1

Страхові ризики, які покриває програма DFC «Страхування політичних ризиків» («Political risk insurance»)

Страхові ризики	Страхове покриття
Неконвертованість валюти	Передбачає захист конвертації та переказу прибутків, повернення капіталу, виплати основної суми та відсотків, гонорарів за технічну допомогу та подібні грошові перекази. Цей продукт страхує від потенційних дій уряду приймаючої країни. Наприклад, суди відносять такі події: нові, більш обмежувальні правила валютного регулювання, відмова органу валютного контролю схвалити заяву на купівлю іноземної валюти або просто бездіяльність щодо неї, незаконні спроби уряду країни перебування заблокувати кошти для репатріації, дискримінаційні дії уряду приймаючої країни, що призводять до неможливості конвертувати та переказувати місцеві доходи. Покриття DFC від неконвертованості не захищає від девальвації валюти країни.
Експропріація	Передбачає захист від актів експропріації та інших форм незаконного втручання з боку уряду приймаючої країни, які позбавляють інвесторів їхніх фундаментальних прав у проєкті. Втручання держави в проєкт може приймати різні форми, зокрема: націоналізацію; конфіскацію та повзучу експропріацію; анулювання, відмову від контракту або його розірвання, виключаючи примусовий перегляд умов контракту; введення конфіскаційних податків; конфіскацію коштів або матеріальних активів; пряма націоналізація проєкту.
Неправомірні вимоги за гарантійними зобов'язаннями	Передбачає страхове покриття на випадок неправомірної вимоги за гарантіями, виданими від імені американського експортера товарів чи послуг або американського підрядника на користь іноземного державного покупця. Неправомірна вимога – це вимога, яка не обґрунтована умовами основного контракту або запрошенням до участі в торгах.
Політичні події та військові дії	Передбачає страховий захист на випадок втрати активів і доходів, що спричинена: оголошеною або неоголошеною війною, ворожими діями національних або міжнародних сил, революцією, повстанням та громадянськими заворушеннями, тероризмом та саботажем. Крім того, DFC може компенсувати: витрати на евакуацію; втрату доходу в результаті тимчасової зупинки проєкту, спричиненої політичними подіями; втрату доходу внаслідок пошкодження певних інфраструктурних об'єктів за межами застрахованого об'єкта інвестування, таких як критично важлива залізнична гілка, електростанція або постачальник.

Джерело: складено за [14]

ний прибуток від бізнесу, а суми компенсації можуть коливатися від кількох тисяч доларів до кількох мільйонів доларів залежно від розміру та масштабу збитку [16].

Важливу роль у забезпеченні страхового захисту від воєнних ризиків у багатьох країнах світу, зокрема, у країнах G7 відіграють експортно-кредитні агентства (ЕКА), які підтримуються урядами для стимулювання експорту з відповідних країн. ЕКА зазвичай пропонують такі послуги, як страхування інвестицій від політичних ризиків, таких як війна, громадянська заворушення та експропріація.

З 2018 року в Україні створено та працює ПАТ «Експортно-кредитне агентство», засновником якого є держава в особі Кабінету Міністрів України. Статутний фонд ЕКА в Україні становить 2 млрд грн. Метою діяльності ЕКА є стимулювання масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження. Реалізація цієї мети відбувається в тому числі шляхом страхування фінансових ризиків, які виникають при здійсненні українського експорту. Водночас законом України «Про внесення змін до Закону України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності» щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків» № 3497-IX від 22.11.2023 р. [17] до функцій ЕКА віднесено страхування кредитів й інвестицій від воєнних та/або політичних ризиків (рис. 4).

Кабінет Міністрів України за погодженням із Національним банком України має визна-

чити перелік воєнних та політичних ризиків, а також умови та порядок страхування (перестраховування) таких ризиків [18]. Позитивно оцінюючи кроки уряду щодо запровадження страхування воєнних ризиків, вважаємо, що таке страхування в Україні треба було запроваджувати відразу після початку війни у 2014 році або принаймні разом зі створенням ЕКА у 2018 році. Відсутність страхування інвестицій в тому числі від політичних і воєнних ризиків не сприяла залученню приватних інвестицій як іноземних, так і внутрішніх.

Висновки. Створення системи страхування воєнно-політичних ризиків вважаємо важливою передумовою залучення інвестицій у повоєнне відновлення України. Вважаємо, що така система страхування може об'єднувати різні механізми покриття збитків, спричинених дією воєнних ризиків, зокрема:

- програми страхування політичних (воєнних) ризиків від приватних страхових компаній, які могли б бути перестраховані за рахунок держави чи міжнародних партнерів;
- програми страхування й перестраховування інвестицій та кредитів від воєнних і політичних ризиків Експортно-кредитним агентством;
- трастові фонди, в тому числі міжнародні, для компенсації збитків інвесторам, які втратили активи чи прибутки в Україні через вплив політичних та воєнних ризиків.

На сьогоднішньому етапі важливо чітко визначити та законодавчо зафіксувати пере-

ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

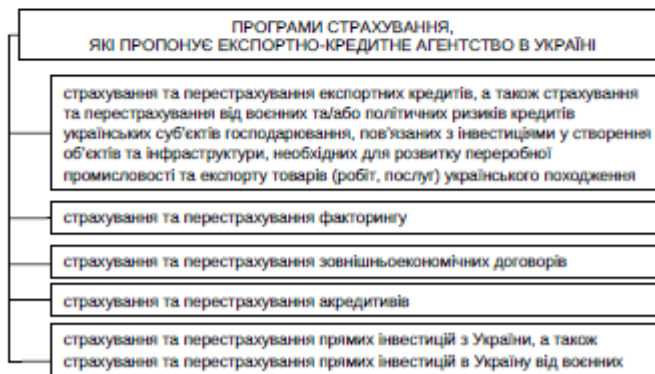

Рис. 4. Програми страхування Експортно-кредитного агентства в Україні

Джерело: складено за [18]

лік ризиків, які відносять до політичних та воєнних ризиків, розробити правила розрахунку розміру збитків, втраченого прибутку та страхової виплати для інвесторів. Важливо сформулювати зрозумілу та прозору сис-

тему страхування воєнно-політичних ризиків, яка має стати чітким сигналом для приватних інвесторів, які готові вкладати кошти у відновлення України та її економічний розвиток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Звіт про прямі збитки інфраструктури та непрямі втрати економіки від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на червень 2023 року. *KSE Institute*. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/09/June_Damages_UKR_Report.pdf
2. Александрова М.М. Зміст воєнних ризиків у страхуванні / Державний університет Житомирська політехніка. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/12/187.pdf>
3. Червоний Л. А., Лисий Ю. Є. Проблеми організації страхування воєнних ризиків на страховому ринку України. *Сучасні проблеми і перспективи економічної динаміки: матеріали ІХ Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. здобувачів вищ. освіти та молодих учених* (м. Умань, 17 листопада 2022 р.). Умань: Візаві, 2022. С. 97–100.
4. Токарева В. О. Окремі питання страхування ризиків воєнних дій. *Римське право і сучасність: цивільне право в умовах війни: матеріали Всеукр. наук. конф.* (Одеса, 24 травня 2022 р.). НУ "Одеська юридична академія". Одеса: Фенікс, 2022. С. 113–116.
5. Макроекономічні показники. Статистика. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators#2> (дата звернення: 10.01.2024)
6. Статистика зовнішнього сектору. Статистика. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external> (дата звернення: 10.01.2024)
7. Зовнішньоекономічна діяльність. Економічна статистика. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 10.01.2024)
8. Статистичний щорічник України за 2022 рік / за ред. Вернера І. Є. Державна служба статистики України. Київ, 2023. 387 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_22_u.pdf
9. Статистика страхового ринку України. *Forinsurer*. URL: Статистика страхового ринку України (forinsurer.com) (дата звернення: 10.01.2024)
10. To ensure the continued financial capacity of insurers to provide coverage for risks from terrorism; an Act of the USA from November 26, 2002 № 107–297. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-116/pdf/STATUTE-116-Pg2322.pdf>
11. Shayerah I. Akhtar, Nick M. Brown. U.S. International Development Finance Corporation: Overview and Issues. 2022. 37 с. URL: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R47006>
12. Shayerah Ilias Akhtar, David H. Carpenter, Grant A. Driessen, Julia Taylor. Export-Import Bank: Frequently Asked Questions. 2016. 67 с. URL: <https://sgp.fas.org/crs/misc/R43671.pdf>
13. Paul H. Douglas. The War Risk Insurance Act. *Journal of Political Economy*. 1918. Vol. 26. No. 5. P. 461–483. URL: <https://www.jstor.org/stable/1822411>
14. Official site of U.S. International Development Finance Corporation. URL: <https://www.dfc.gov/>
15. Вінокуров Я. Страхування воєнних ризиків. Як влада планує вмотивувати інвесторів вкладати в Україну зараз. *Економічна правда*. 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/07/4/701830/index.asp>
16. Israel – terrorism risk insurance programme. The OECD International Platform on Terrorism Risk Insurance. URL: <https://web.archive.org/2014-06-19/308473-Israel-Terrorism-Risk-Insurance.pdf>
17. Про внесення змін до Закону України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності» щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків: Закон України від 22 листопада 2023 р. № 3497-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3497-20#Text> (дата звернення: 13.01.2024).
18. Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності: Закон України від 20 грудня 2016 р. № 1792-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1792-19#Text> (дата звернення: 13.01.2024).

Анотація

У роботі розглянуто актуальні питання страхування інвестицій від воєнних ризиків, що мають значний вплив на сучасну економіку. Проведено аналіз сутності цього виду страхування та досліджено міжнародний досвід його впровадження. Визначено зміст поняття "воєнні ризики" та здійснено спробу їхньої систематизації, зокрема в аспекті впливу на ефективність інвестицій. За допомогою кореляційного аналізу виявлено взаємозв'язок між масштабами страхового ринку, обсягами капітальних інвестицій та притоком прямих іноземних інвестицій у національну економіку. Розглянуто глобальний досвід функціонування механізмів страхування інвестицій, зокрема в умовах підвищених ризиків. Окрему увагу приділено перспективам і викликам діяльності Експортно-кредитного агентства як ключового учасника у сфері страхування. Запропоновано модель національної системи страхування інвестицій від воєнних ризиків та визначено можливі напрямки її розвитку в Україні.

Ключові слова: страхування, воєнні ризики, приватні інвестиції, капітальні інвестиції, страхування інвестицій від воєнних ризиків.

Актуальність теми. Економіка та інфраструктура України потребують значних фінансових вливань для відновлення та модернізації. У цьому контексті критично важливо створити максимально сприятливі умови для залучення приватних інвесторів і забезпечити належний захист інвестицій від воєнних і політичних ризиків. Одним із інструментів, що може допомогти знизити негативний вплив таких ризиків на суспільство та економіку, є страхування. На сьогодні війна залишається основною перешкодою для активізації приватних інвестицій як з-за кордону, так і від вітчизняних інвесторів. Аналізуючи проблеми й можливості розвитку системи страхування інвестицій, необхідно чітко визначити зміст поняття «воєнні ризики» та впорядкувати їх класифікацію. Це дозволить розробити ефективні програми страхового захисту для мінімізації наслідків подібних загроз.

Мета роботи полягає у визначенні сутності страхування від військових ризиків, а також у обґрунтуванні його важливості для збільшення обсягів капітальних інвестицій в економіку держави, яка змушена вести активну оборону з метою захисту своїх територій і населення. Крім того, досліджується характер ризиків, пов'язаних із військовою агресією, бойовими діями та терористичними актами, із подальшою їх систематизацією.

Для досягнення поставленої мети були визначені такі основні **завдання**:

- з'ясувати сутність воєнних ризиків та обґрунтувати необхідність страхування від воєнних ризиків;
- проаналізувати стан та ефективність страхування від воєнних ризиків, в тому числі інвестицій, на вітчизняному та зарубіжних страхових ринках;
- встановити наявність взаємозв'язку між обсягами капітальних інвестицій в економіку України та розміром страхового ринку (страховими преміями й виплатами);
- визначити основні проблеми та окреслити перспективи розвитку вітчизняного страхування інвестицій від воєнних ризиків.

Об'єктом дослідження є система страхування від воєнних ризиків.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти страхування від воєнних ризиків, в тому числі страхування інвестицій, взаємозв'язок між рівнем розвитку страхового ринку та обсягом капітальних інвестицій в економіці.

Методика дослідження. У процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: аналізу й синтезу, порівняння, статистичний, графічний, економетричні, індукції та дедукції, абстрактно-логічний.

Інформаційною базою дослідження є нормативно-правові акти Верховної Ради України, статистичні матеріали Державної служби статистики України, дані Національного банку України, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених із проблем страхування, експертні огляди та звіти.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в наданні окремих

рекомендацій щодо запровадження системи страхування інвестицій від воєнних ризиків в Україні, зокрема:

- встановлено шляхом кореляційного аналізу наявність прямої досконалої залежності між обсягом капітальних інвестицій в економіку та обсягом страхових премій і виплат. Також встановлено відсутність зв'язку між обсягом прямих іноземних інвестицій в економіку України та розміром національного страхового ринку;

- систематизовано воєнні ризики з позиції потреб страхування ризиків інвесторів та запропоновано алгоритм оцінки ймовірності їхнього виникнення;

- запропоновано структуру національної системи страхування інвестицій від воєнних ризиків, що включає програми державної підтримки такого страхування.

Практичне значення отриманих результатів. Ключові положення та пропозиції наукової роботи щодо систематизації воєнних ризиків, які мають практичну значущість, пройшли апробацію та прийняті до застосування Філією АТ «СК «ІНГО» в м. Львів.

Апробація результатів наукової роботи. Основні положення й результати дослідження опубліковано у рецензованому фаховому періодичному виданні.

Структура й обсяг наукової роботи. Наукова робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи (без урахування додатків та списку використаних джерел) становить 30 сторінок.